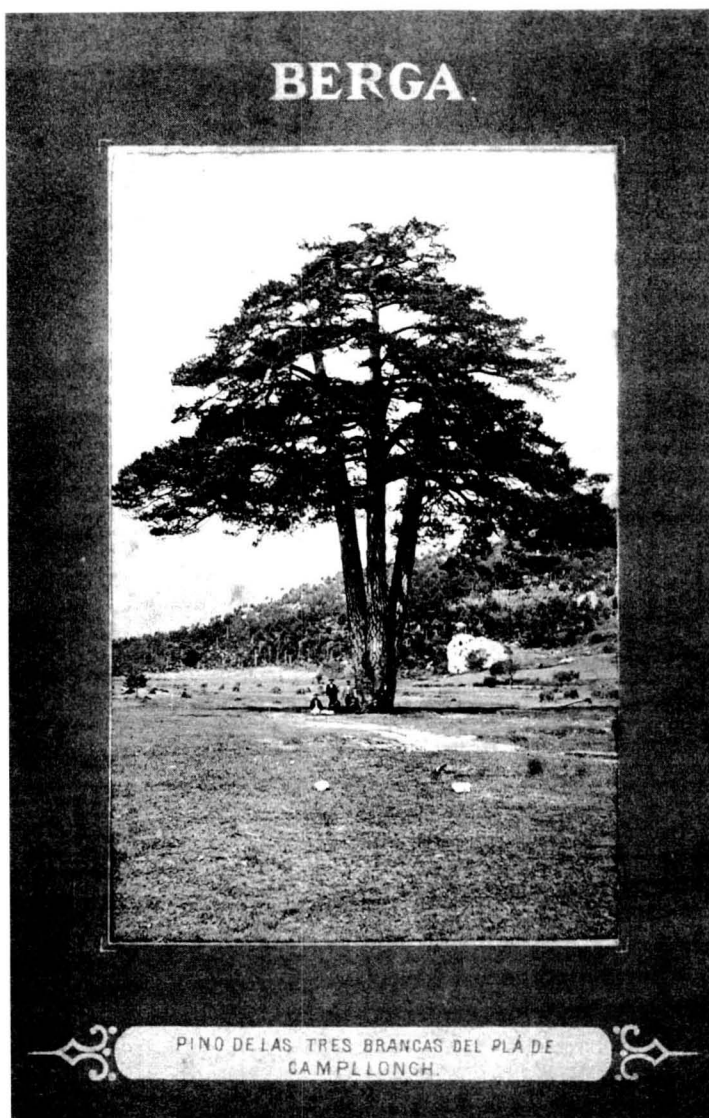

El Pi de les Tres Branques i Mn. Cinto Verdaguer

EL PI DE LES TRES BRANQUES és un dels símbols del catalanisme, i les diades i els aplecs que s'hi han celebrat han servit per vindicar la unitat dels Països Catalans. Anualment, i des del 1980, se celebren actes sota la seva vella i per desgràcia ja morta soca. Però la tradició i la llegenda ve d'antic; sempre s'ha venerat com un arbre sagrat: l'Església catòlica ha atorgat indulgències a les pregàries fetes davant seu, i l'arbre ha esdevingut un mite per als catòlics, els berguedans o els catalanoparlants. Representa la unitat de les terres de llengua catalana i la voluntat d'un poble de ser i seguir sent el que sempre ha estat. Però les arrels d'aquesta història vénen de lluny i tenen l'origen en el misteri catòlic de la Santíssima Trinitat. L'iniciador del mite fou mossèn Cinto Verdaguer, al qual, amb la seva extraordinària qualitat versificadora, devem la poesia que féu del Pi de les Tres Branques el que avui és "l'arbre sagrat de la Pàtria".

Primers escrits sobre el Pi

El Pi de les Tres Branques és un pi roig, de nom científic *Pinus sylvestris*, (*addendum), malgrat que, per a molts (1), sigui considerat una pinassa, *Pinus nigra* var. *Salzmanii*. Des de l'Ordre de 20 d'octubre de 1987 té la consideració d'arbre monumental de Catalunya. És situat al pla de Campllong, a 1.290 metres d'alçada sobre el nivell del mar, en el municipi de Castellar del Riu, comarca del Berguedà. Consultat el diccionari Madoz, del 1845, hi trobem aquests mots: "[...] *Camp-lonch*, notable por frialdad que no deja desarrollar las plantas y por un pino que hay en medio [...] se divide en tres brazos [...]" (2). I el que s'ha

Primera fotografia coneguda del Pi, realitzada per Jaume Monràs. COL·LECCIÓ J. AULADELL

publicat fins ara de Zamora (3), o el llibre del pare Camós (4) no en fan cap esment. La primera referència del Pi és de l'agost de 1876, recollida del periòdic *El Bergadán* per Josep Noguera (5): "se susurra que trata de venderse por su propietario el famoso e histórico pino de las tres brancas. En el caso que el Ayuntamiento no lo considerase como delito de lesa dignidad bergadana y no lo comprara por su cuenta impidiendo su destrucción a toda costa supliría su acción la iniciativa

particular ubicando una sucripción (sic) a la que nadie dejaría de contribuir... Que visitante o turista al contemplarle ha dejado de sentir la profunda impresión que causa el extraño murmullo del aire que jime entre las esparramadas ramas de aquel árbol imponente por su colosal magnitud, por los recuerdos que evoca, por su situación y sobretodo por la igualdad de sus ramas que arrancando de un solo tronco nos hacen pensar involuntariamente en el más santo de los misterios de nuestra Religión. El permitir la tala de aquel venerable anciano del reino vegetal tendría algo de impiedad y Berga de ningún modo lo puede tolerar". Poc després, a la revista *El Bergadán* número 7, de 8 d'octubre de 1876, Josep Argila, propietari del Pi, publica una carta contestant la referència de la venda del Pi. Argila manifesta que, com a propietari, si volia vendre'l, estaria en el seu dret, però que no era pas aquesta la seva intenció, i afegeix:

"...respeto yo las antiguas tradiciones a que ha dado lugar el triple ramaje de aquel árbol y motivo, según se dice, para que se le considere como imagen viva de aquel misterio que desde los griegos hasta el día, preocupa a los místicos y filósofos de todos matices. Pero sobre estas consideraciones que indica el autor del suelto, tiene el firmante otra razón para conservar aquel árbol, único, según se dice, en Europa, como prueba viva de lo pródigos que son la naturaleza y el Autor. Para el que suscribe, representan los tres brazos del Pino, la libertad, la fraternidad y la igualdad, que arrancan de las santas páginas del Evangelio, como los del árbol de la tierra, ideas sublimes, tantas veces negadas, contradichas y escarnecidas en el país que el Pino de las Tres Brancas cobija bajo su sombra (6)".

Josep Argila Saurí consta com a propietari, segons el Registre de

la Propietat de Berga, per herència inscrita al seu favor el 28 de juliol de 1876. La primera aparició mediàtica del Pi ja va ser conflictiva, com ho seria també anys després. Vinculada al simbolisme del misteri catòlic de la Santíssima Trinitat o a l'eslògan que invocà per salvar-lo l'aleshores propietari de Campllong, Argila, el lema triple de la revolució francesa de Liberté, Egalité, Fraternité, fa que el 1876 el significat del Pi ja fos susceptible d'interpretacions diverses. El pla de Campllong és al municipi de Castellar del Riu, però sempre fa referència a la ciutat de Berga, i una afirmació sorprenent. fer mal al Pi seria "delito de lesa dignidad bergadana", i la consciència dels berguedans es veuria afectada.

El fotògraf Jaume Monràs va editar, el 26 de setembre de 1876, la que deu ser la primera postal del Pi. Al darrera s'hi pot llegir tot un manifest i definició del vell arbre: "En el Plá de Camp-Llanc [...] se halla el árbol representado por esta fotografía que por vivir solitario en el centro del valle, por sus dimensiones, antigüedad y simetría de sus ramas, llama no solo la atención de los viajeros, sino que constituye un objeto de visita casi obligado para los forasteros que van a Berga y una venerada representación simbólica para los habitantes del país. Dicho árbol, que debe de contar muchos siglos de existencia, ofrece la particularidad de ser único individuo que se encuentra en aquellas alturas o zona fría en que viven el pino negro, el rojo, el abeto y el haya, de la variedad Pinassa especie Pinus silvestris, de lo cual por ser dicha variedad propia de la zona donde pueden crecer la vid y el romero puede deducirse que nuestros climas han sufrido un descenso de temperatura bastante notable en el transcurso de algunos siglos". No fa cap referència al seu simbolisme religiós, parla de la magnitud del Pi, de la importància que té i dona les mides de l'arbre el 1876: "Las tres ramas simétricas e iguales que caracterizan a este anciano del reino vegetal, nacen de un solo tronco y arrancan la primera por la parte N. a 0,65 ms., la segunda E. a 0,82 ms. Y la tercera al S. a 1,0 ms. El tronco principal 1,03 ms. De altura tiene 5,94 ms. De circunferencia. Las brancas a la misma altura, la primera 3,18 ms. La segunda 3,18 ms y la

Lo Pi de les Tres Branques

Preguem que sia aqueix Pi

L'arbre sagrat de la patria

Per hont baixa'l Llobregat
dels Pirineus a la plana,
don Guillem de Monrodon
á trench de día devalla,
voltat de comtes y duchs
en ufanosa colcada.
De l'alta sella en l'arçó,
sobre arabesca gualdrapa,
sèu en Jaume nostre rey;
no du més corona encara
que la de son cabell d'or
que algun ángel li ha deixada.
Lo tenia presoner
Narbona dins sa muralla:
al vencedor de Muret
Monrodon lo demanava,
Monfort no li vol donar,
per gendre diu que se'l guarda.
Si será son gendre ò no
Monrodon ho diu al Papa;
la resposta que li fa
al vell Monfort no li agrada:
—Que torne'l Rey á Aragó
y als Pirineus la seva áliga.—

Catalunya, aixèca'l front,
Doble sol avuy t'aguayta,
lo sol que't surt á Orient
y'l que t'ix á tramontana.
Lo que't surt al Pirineu
te vol donar una ullada,
mes ell, infant de sis anys,
no vol esser vist encara,
ja'l veuran á Lleyda prou
davant la cort catalana.
Abans d'arribar á Berga
s'enfilan per la montanya,
per entre Estela y Queralt
de Campllonch envers la plana;
quan son al mitg de Campllonch
la nit fosca es arribada.

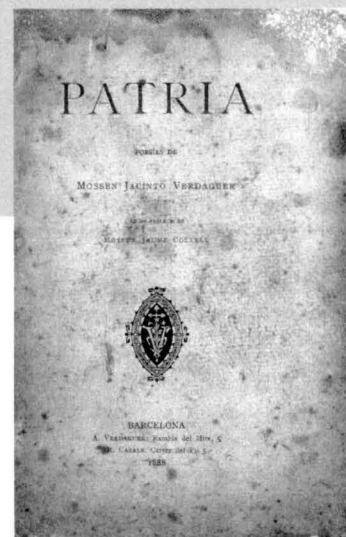
Lo Campllonch té com un breç
dues serres per barana,
per coberta un bosch de pins
verts tot l'any com l'esmeragda.
Corona immensa de tots
es una hermosa Pinassa,
pinatells semblen los pins
entorn de llur sobirana,
geganta dels Pirineus
que per sanch té rius de saba.
Com una torra es son tronch
que s'esbadia en tres branques
com tres titans rabassuts
que sobre 'ls núvols s'abraçan,
per sostenir en lo cel
una cúpula de rama,
que fa ombra á tot lo pla
com una nova montanya.

Don Jaume cau de genolls
y son èxtassis exclama:
—Al Pare, Fill y Esperit
per tots los segles hosanna,
tres persones y un sol Deu
que aquí sa firma ha posada,
com en l'arbre de Mambré
hont Abraham reposava.—
Fent lo senyal de la creu
se recolza á la Pinassa,
y la son del paradís,
á ses parpelles devalla.
Don Guillem de Monrodon,
que es son ángel de la guarda,
l'abriga ab son gran escut
hont vermellejan les Barres.
Alça'ls ulls al Infinit
que ovira en sa tenda blava
clavatejada d'estels
y al cim la lluna minvanta.

En dolça contemplació
lo sorpren lo bes de l'alba
al bes de l'alba y al seu
don Jaume se desvetllava:
—He somiat que era gran
y d'un bell pays monarca,
d'un bell pays com aqueix
entre'l mar y la montanya.
Com eix Pi marvellós
mon regne posá tres branques,
foren tres regnes en un,
ma corona 'ls coronava.—
Esbrinant somni tan dolç
lo sol li dona á la cara
y esporuguida á ponent
la mitga lluna s'amaga.
Lo somni del Rey infant
lo vell templari l'acaba
en extática oració
espill de visió més clara.
Veu Catalunya la gran
ferse més gran y més ampla,
robant als moros Valencia,
prenentlos l'Illa Daurada.
Unides veu á les tres
com les tres cordes d'una arpa,
les tres ninfes d'eixa mar,
d'aqueix jardí les tres Gracies.
Mes al veure desvetllar
lo lligador d'eixa garba,
profeta, al Conqueridor
sols li diu eixa paraula:
—Preguem, que sols Deu es gran
los homens son ombra vana;
preguem que sia aqueix Pi
l'arbre sagrat de la patria.—

Text original de la primera edició (imatge de la dreta) del llibre de Mn. Cinto Verdagué, *Pàtria*, que Estampa de Fidel Giró va editar a Barcelona l'any 1888, amb un pròleg del canonge Mn. Jaume Collell.

COL·LECCIÓ R. FELIPÓ

tercera 3,08 ms. Dichas brancas miden hasta el ramage, la primera 12,77 ms la segunda 12,45 ms y la tercera 11,0 ms resultando tener hasta la parte superior o remate la primera 22,95 ms, la segunda 22,15 ms y la tercera 20,90 ms." (7).

Tota la portada de *La Il·lustració Catalana* número 173, de 30 de setembre de 1887, és una foto del Pi, probablement la més antiga mai publicada per una revista. L'article que l'acompanya es titula "Sobre aquest famós arbre diu l'escriptor catalanista D. Francisco Muns..." (8), i no s'hi fa cap referència al concepte del Pi com a símbol d'unitat de les terres de parla catalana. Muns diu: "[...] Tots els habitants de l'alta muntanya de Catalunya o el coneixen de nom o l'han visitat alguna vegada, per que es objecte de sa curiositat i de la veneració de molts [...] d'arran de terra fins a deu pams d'alçada és una sola soca que té 33 pams de circumferència, dividint-se després en tres branques perfectament iguals fins a una altura total de l'arbre de 150 pams, essent de 18 pams la circumferència de cada branca [...]", i afirma que a sota de les branques s'hi han refugiat exèrcits i que no pot calcular la seva antigor: "[...] com que la seva forma s'eleva el pensament a la idea de l'august Misteri de la Santíssima Trinitat, una tradició popular i constant"; recorda la concessió d'indulgències feta per un bisbe "als devots que davant d'aquell Pi resin un Credo en honor a la Santíssima Trinitat, que la imatge es troba representada en aquella obra [...]", i recull per primera vegada un document que es trobava a l'església de Castellar del Riu, després esmentat per tothom: "Al devot cristià: per tradició antiga se sap que l'Ilm. Senyor Fra. Josep de Mesquia, Bisbe de Solsona (1746), concedí 40 dies de perdó resant tres CREDOS davant el Pi de les tres branques, vestigi i figura del Misteri de la Santíssima Trinitat, principi i fi del nostre ser i be". I aquest article acabava recomanant a tots els lectors de *La Il·lustració* que visitin aquest paratge berguedà. Josep Reig (9) escrigué l'any 1890, seguint pràcticament l'article de Muns: "al mig del Pla de Campllong, s'eleva el famós pi dit de les tres branques. [...] és un arbre magnífic, pertanyent a la mena denominada pinasses, i forma contrast amb els altres que embosquen el

país, pertanyents tots a la dels anomenats pins negres, semi-avets, mentres que el que ens ocupa és únic exemplar de sa classe [...]".

Mn. Cinto Verdaguer

Un any més tard de l'article de Muns, el 1888, i també a *La Il·lustració*, a les pàgines 182 i 183 del suplement del número 190, es publica el poema de Mn. Cinto *Lo Pi de les Tres Branques*, amb una nota que diu: "aquesta poesia forma part del volum de poesia patriòtica que està a punt de publicar Mn. Verdaguer". El vers seria recollit el mateix any al llibre *Pàtria*, editat per Estampa de Fidel Giró a Barcelona, amb pròleg del canonge

Mn. Jaume Collell. Aquesta edició conté unes paraules introductòries del poema que són l'origen de tot el símbol patriòtic que posteriorment ha esdevingut: "Prenguem que sia aqueix Pi/ l'arbre sagrat de la Pàtria". També hi ha una nota informativa que recull pràcticament íntegre l'article de Francesc Muns a *La Il·lustració* del any anterior. L'any 1902 es van editar conjuntament l'*Oda a Barcelona* i *El Pi de Verdaguer* (10). Les poesies van acompanyades d'un text de Mn. Cinto encapçalat per les inicials J.M.J. (11), que compara el Pi amb arbres com: Set Germans de Villers-Cotterets, Castanyer de l'Etna o Alzina de Casciano (cantada per Lamarti-

que vingué a Berga l'any 1885 per visitar expressament el Pi de les Tres Branques.

En el primer número de la revista berguedana *Lo Pi de les tres Branques*, de 27 de novembre de 1898, hi ha un article de Mn. Cinto sobre el Pi, i entre d'altres coses explica: "[...] sota el parasol immens de sa brancada més d'una volta, en les passades guerres s'aixoplugaren i arengaren batallons sencers (14) [...] a sa presència se llevant devotament la barretina els traguers, que pugen i baixen pel camí ral, el pastor que guarda les ovelles per aquells indrets [...] molts romeus que pugen a Queralt per veure la Verge [...] també solen visitar aqueix venerable símil de la Santíssima Trinitat, i qui de peus qui de genolls en la verda catifa del prat la saluden amb un Crec en un Déu.... També jo el resí devotament la única i per mi inoblidable vegada que tinguí la sort de veure'l, més després d'adorar la Santíssima Trinitat del Cel, me recordí de que aquella magnífica meravella de la naturalesa era ensems el símbol vivent i misteriós del reialme de Don Jaume, arbre gegant de tres branques, que es diuen Catalunya, Mallorca i València, recordant que Catalunya i Aragó en aquell temps juntes i unides com si fossin una sola pesa... els biscaïns no el tenen pas com el nostre tan formós i tan gran, i de doble significació religiosa i patriòtica i l'himne inspirat del Gernikako Arbora (15), és llur himne nacional [...]", i acaba fent referència a un article de Francesc Muns a la *Hormiga de Oro* que diu que reproduceix el text de les indulgències (aquest article no m'ha estat possible trobar-lo, potser la referència volia dir l'article de *La Il·lustració Catalana* ja citat).

Verdaguer tornaria a Berga del 23 al 25 de juny de 1901, pels Jocs Florals. Aquest certamen literari va ser convocat per l'Ajuntament de Berga a petició de totes les entitats berguedanes que s'havien sumat a la idea del Foment Regionalista Berguedà. Aquesta seria la seva darrera visita (16). Ell fou qui pronuncià el discurs presidencial del certamen literari (17), i el jurat dels Jocs Florals estava integrat també per Narcís Oller i Marià Vayreda. En aquest discurs parla del Pi com l'arbre de Gernika de Catalunya, i afirma: "Jo pobre de mi, no em se trobar cap

Any V Berga 19 de Juny de 1902 Núm. 80

QUINZENARI CATALANISTA
DEFENSOR DELS INTERESSOS DE LA COMARCA BERGUEDANA

Redacció y Administració: FOMENT REGIONALISTA

DELEGACIÓ:
Barcelona. — Xucà, 13, baixos.

SUSCRIPCIÓ

Catalunya, un any Ptas. 3
Pera Catalunya, un any 4
Núm. correu, 15 còstims. Id. altramunt, 20 còstims.

NOSTRE PROGRAMA

Volem la llengua catalana ab caràcter oficial y que sian catalans tots los que a Catalunya desempenyin càrrecs públics; volem Corts Catalanes, no sols per estatuir nostre dret y lleys civils, sino tot quant se refereixi a la organització interior de nostra terra; volem que catalans sian los jutges y magistrats, y que dintre de Catalunya's fallin en última instancia la plebs y causas; volem ser arbitres de nostra administració, basant ab entera llibertat las contribucions é impostos, y volem, en fi, la facultat de poder contribuir a la formació del exèrcit espanyol per medi de voluntariat ó diners, suprimint en absolut quantias ó lleuas en massa y establint que la reserva regional forosa prestei serveys tan sols dintre de Catalunya.

Aquest es nostre catalanisme dintre d'Espanya; aquest es lo nostre regionalisme dintre de Catalunya. Això es lo que volem; per això andem; é n'au arribarem a no triar gaire.—(El Manifest de la «Unión Catalana» del dia 16 de Març de 1897.)

La Redacció de "Lo Pi de las Tres Brancas", profundament apesurada per la mort del genial poeta y preclar patriici Mossen Jacinto Verdaguer,

guer, plora ab Catalunya la pèrdua de un dels seus fills que més gloria han conquerit pera la literatura de la nostra Patria.

El número 80 (19-6-1902) de *Lo Pi de las Tres Brancas* (amb la capçalera creada per Apel·les Mestres) glossava la mort de Mn. Cinto Verdaguer.

AHC8

ne); també fa referència a l'escrit de F. Muns. Verdaguer va estar diverses vegades al Berguedà. Segons l'historiador berguedà Josep Noguera (12), pel setembre de 1887 residí al santuari de Queralt, i també va visitar el Pi. D'aquí en podria haver sortit aquest poema. Pedrals (13) diu

mèrit als vostres ulls, sinó, i aqueix és ben petit, lo d'haver sigut un dels primers en parlar del vostre Pi de les Tres Branques. Fa uns setze anys vinguí expressament a veure'l i resant i fantasiant a la seva ombra regalada, escriguí dos versos afortunats, *Prenguem que sia aquest Pi / l'arbre sagrat de la Pàtria*" (18). La revista *Lo Pi de las Tres Brancas*, número 60 de 3 de juny de 1901, explica que a l'Assemblea de Terrassa de la Unió Catalanista els seus propietaris lliuraren la propietat i que la Unió no tardà en prendre'n la possessió. Cels Gomis diu que el propietari era en Tomàs Campà i que el dia del lliurament fou el 3 de maig de 1901 (19). En aquest mateix discurs Verdaguer diu que les tres branques del Pi serien les tres paraules dels tres premis màxims dels jocs florals: Pàtria, Fides, Amor. Aquesta és una altra interpretació del simbolisme del Pi. Poc després Mn. Cinto moriria, el 10 de juny de 1902, després del llarg calvari que hagué de suportar els darrers anys de la seva vida, de solitud, calúrnies, enveges i incomprensió. El seu enterrament fou, sense cap

donació es va fer notarialment, com calia fer-ho, no va procedir mai a inscriure la seva titularitat al registre de la propietat corresponent, ja que consultada la vida registral de la finca de Campllong, no consta cap títol d'assentament de la propietat al seu favor. Maria Marpreu vengué la seva propietat a Antoni Sansalvador Castells (advocat de Barcelona, diputat catalanista, autor del primer llibre de la Pàtria i un dels convocants del primer aplec al Pi) el 27 de maig de 1919. Posteriorment aquesta finca passaria per testament als seus fills Ramon i Antoni Sansalvador Llorens, que la llogarien primer i després la vendrien a Guillem Puig Gorina l'11 de desembre de 1949. Cap dels Sansalvador no lliuraren mai tampoc la propietat del Pi a la Unió Catalanista.

Segons Benigne Rafart (18), un dels premiats als Jocs Florals de 1901, Mn. Bonaventura Ribera, al seu llibre *Madona de Corbera*, és qui explica millor l'itinerari que va fer Mn. Cinto per terres berguedanes l'endemà de la celebració del certamen: "*Per a complau-*

de Corbera, amb cant dels Goigs, dinant al santuari; davallada cap al tard per les Garrigues, sopant a la Font de Tagastet. El gran poeta se'n sentí ben agraït, i més d'una vegada, en el poc temps que sobrevisqué, va retreure'ns la galania bergadana" (20). Fogueró Santjoanench (21) conta també a *Lo Pi de las Tres Brancas*, núm. 78, de 30 d'abril de 1902, l'excursió que Verdaguer va fer al Pi: "*[...] si bé no tenia per a ell l'atractiu de la novetat, es pot dir que el Pi que conegué primer no era el mateix Pi que visitava aleshores. Aquell era un arbre portentós, un monstre vegetal, un gegant de les boscuries, però no era com era ara l'Arbre Sagrat d'un poble, el símbol d'una Pàtria... Mossèn Cinto en aquesta excursió [...] al veure onejar en son robust brancam la senyera catalana del Foment Regionalista de Berga pogué contemplar realitzat lo seu pressentiment casi complerta sa patriòtica profecia [...] ja ben tocada l'hora de sortida s'emprenia lo camí; mossèn Cinto al davant, cavaller en superb matxo [...] Un cop passat el portal del cap d'amunt de la vila els excursionistes forasters no paraven d'alabar la bellesa dels encontorns de*

Berga, [...] de primer els sorprengué trobar-se costes amunt amb una fàbrica [...] tan important com a cal Lluís Ne. Ells creien que la Berga industrial l'havien deixat a sota...". Continua fent una descripció de la riera de Metge i els seus voltants, com l'Estret, el Gegant, etc.: "*[...] deixem a l'esquerra en deliciós idil·li amb la font Negre, mentres nosaltres comencem amb molt delit una pujada esquerpa i seguida, que amb lleugeres descensions i alterant amb algunes esplanades ens ha de conduir a la Creu de Campllong*".

Els carlins sota el Pi

La revista *Nuevo Mundo* de Madrid, al seu número de novembre de 1900, explica, fent referència al darrer aixecament armat dels carlins del mateix any al Berguedà: "*[...] El cabecilla que manda hoy la partida de Berga, no es un hombre vulgar. Llámase José Grandia Soler [...] el Nai de Vallcebre [...]*", i afegeix: "*[...] reproducimos el famoso Pi de las Tres Brancas, bajo el cual han venido celebrando sus reuniones los afectos a Grandia. En dicho paraje se concentraron los sediciosos a las orde-*

mena de dubte, un dels més populars i multitudinaris que mai hi ha hagut a Barcelona.

Del lliurament de la propietat feta per Tomàs Campà Mir cal precisar-ne diverses coses. La propietària de Campllong era la seva esposa Maria Marpreu Buxareu. La Unió Catalanista, si és que la

re al genial poeta, Mossèn Jacinte Verdaguer, li dedicàrem, amb don Manuel Pla i altres compatricis bergadans, una jornada de vida campearola. Sortida de Berga, de bon matí, després de la missa en l'altar de Sant Crist del Castell, en aquella parroquial; esmorzar sota el llegendari Pi de les tres branques; visita a la Madona

El 23 de juny de 1901 Mn. Cinto Verdaguer va pujar a Queralt, on es va prendre aquesta imatge.

ARXIU ARB

nes del secretario de Vallcebre y de allí salieron cuando comenzaron sus correrías [...]". Grandia, de malnom el Nai, era aleshores el secretari de l'Ajuntament de Vallcebre. El dibuix, aparegut poc temps després de l'aixecament del 29 d'octubre de 1900 a Badalona i l'alt Berguedà, mos-

tra un Pi amb el Nai a cavall aren-
gant els seus seguidors. Un altre
conegut insurrecte berguedà en
aquest aixecament era Josep Ca-
sals, conegut per l'Hereu Frare de
Malanyeu (22). És una de les pri-
meres utilitzacions del Pi en po-
lítica, la primera caricatura d'un
fet polític sota el Pi i la primera
vegada que l'arbre seria esmen-
tat a la premsa madrilenya.

La mort del vell arbre

Després del frustrat "lliurament"
de la seva propietària a la Unió
Catalanista del Pi i del que passà
posteriorment amb la construcció
d'un mur protector, se n'ha teixit
una absurda història, en part obra
d'anticatalanistes berguedans. La
revista de Berga, *Cim d'Estela* (6),
fa un acurat seguiment de la ma-
laltia i mort del vell Pi des del seu
primer número, de l'1 de juny de
1905: "*cridem l'atenció de la Unió
Catalanista sobre el Pi de les Tres
Branques, puig que, si no s'aprofita
el bon temps per practicar-hi les de-
gudes reformes, podria molt ben ser
que el soberà dels nostres boscos no
comptés gaires hivernades: té ferides
massa fondes, per deixar-les que es
sellin totes soles en un cos de mil·lenari
vellura*"; segueix al número 66,
de 14 de setembre de 1907: "*mer-
cès a l'article que publicarem fa tres
edicions, dedicat a l'honorable Unió
Catalanista ha pujat [...] Antoni
Sansalvador per determinar defini-
tívament les obres que reclama el Pi
de les Tres Branques*". En el núme-
ro 73, de 2 de novembre de 1907,
s'hi diu: "*aprofitant els dies de bon
temps, durant la corrent setmana,
s'ha ocupat una nombrosa brigada
en els treballs del fonament de la tan-
ca del Pi [...]*". En el número 74, de
9 de novembre: "*se'ns comunica
que ja està acabada la construcció dels
fonaments de la tanca que s'ha de
posar a redós del Pi de les Tres Bran-
ques. S'ha construït pel mestre
d'obres d'aquesta població en Joa-
quim Calvet, [...] l'arquitecte Sr.
Pujol i Brull. Ens n'alegrem i desi-
gem que no es demori la col·locació de
la tanca de ferro*". Al número 122,
de 3 d'octubre de 1908, hi llegim:
"*malgrat els pessimismes que inspi-
rava el Pi de les Tres Branques, sem-
bla estar rejoyenint en la seva plana
de Campllong. Que per molts anys
sigui l'arbre sagrat de la Pàtria*"; el
número 208, de 4 de juny de

La revista *Nuevo Mundo* va
publicar aquest dibuix, d'autor
desconegut, de temàtica carlina.
COL·LECCIÓ J.A. ORTEGA

1910, diu: "*El gegantí Pi de les Tres
Branques passa per greu malaltia,
que el despulla de sa copa de verda,
degut ben segur a les obres de tanca
que practicà a son entorns la Unió
Catalanista*" (23).

El pare Postius explica que:
"*...El más famoso árbol de Cata-
luña, árbol milenario que por una
imprudencia perdió sus hojas en
1913 y era venerado como símbolo de
la Augusta Trinidad y de la Vieja
Cataluña...*" (24). Marià Vayreda
escriu a *Lo Pi de las Tres Brancas*,
número 64, de 4 d'agost de 1901,
fent referència al Pi: "*[...] vetlleu-
lo, sí, vetlleu-lo tots els catalans i cu-
rem-lo per que nostre Pi està malalt,
té les arrels marcades i el cor ferit, son
frondós ramatge d'esmeralda no té el*

*matís de sa juvenesa i de la salut i una
de les seves branques, la que arrenca
de sobre la ferida que li féu una mà
criminal, sembla decantar-se, encara
que lleugerament i jo m'esfereixo
pensant quin serà dels tres lemes de
nostra bandera el representant per
aquella branca que es vol tòrcer com
si es sentís defallir al pes d'una mons-
truositat [...]*", i continua donant
consells per salvar-lo: "*[...] no em
canso mai de demanar per nostra
benvolguda Catalunya [...]*"; de-
mana que s'adobi el vell Pi i aca-
ba amb unes espectaculars pa-
raules: "*...fem-li una bona femada
amb els detritus de tot el podrit i cor-
cat, de tot el caigut i el a punt de cau-
re ja que en el món no hi hagi res tan
inútil que no serveixi al menys per
adobar la terra, vinguin doncs fems,*

*el árbol fue perdiendo poco a poco el
espeso follaje, y su color verde intenso
fue convirtiéndose en amarillento,
hasta que, por fin se secó completa-
mente. Es verdad que para proteger-
lo había la Unió Catalanista cons-
truido alrededor del Pi de les Tres
Branques una verja de hierro con su
zócalo, y tomado precauciones para
darle más vida; pero todo fue inútil:
el vetusto árbol estaba ya herido de
muerte. Para impedir que el leñador
destruya los restos del gigantesco pino,
se ha cercado el tronco con un muro,
de una altura tal que, al propio tiem-
po que le resguarda, no impide con-
templar el esqueleto del más majestu-
oso de los seres vegetales de nuestro
país*". En ser una revista comercial
d'una casa manresana no és gens
sospitosa de fer cap tipus de ma-

*força fems, que d'això rai a Espanya
en sobra*".

La Revista Ilustrada Jorba, nú-
mero 74, de l'agost de 1915, pot-
ser és on es dona la visió més
exacta dels fets: "*[...] La vejez y la
mano destructora del hombre, obran-
do ambas de consumo, fueron causa
de que primeramente enfermase y
después muriese el Pi de les Tres Bran-
ques. Unos veinte años atrás se hicie-
ron varias rajas en parte de la corteza
de su tronco y debajo se encendió una
fogata, con objeto de que destilara
substancias resinosas. Algún tiempo
después, la rama más próxima a las
partes rajadas y atacadas por el fuego,
que es la derecha del fotograbado de
la primera página, se inclinó algo,
como si amenazara desgajarse. Todo*

nipulació informativa sobre aquest assumpte.

Jacint Vilardaga, molt poc
temps després, el 1919, i per tant
coneixia la veritat dels fets de for-
ma directa, escrigué (25): "*El
hermoso ejemplar del reino vegetal,
hacia años que languidecía [...] los de
la Unió Catalanista queriendo con-
servar tan excepcional ejemplar [...] se
limitaron a hacer levantar una
cerca de mampostería, [...] y proce-
dieron con tal desidia [...] que cons-
truyeron la pared, para cavar los
cimientos de la misma, cortasen las
gruesas raíces, con lo cual debió el
árbol perecer infaliblemente. Murió
pues asesinado el celeberrimo árbol
[...] No fue buen profeta Verdaguer
[...] cuando [...] presagiaba siglos de*

vida al hermosos y simbólico árbol [...] ¡Pobre mossén Cinto! pocos años más que hubiese vivido, habría visto al árbol de sus amores sucumbir víctima de la torpeza de aquellos a quienes los señaló como símbolo de la patria, y de la bárbara indiferencia de unos desalmados obreros". Aquest escrit acusa els propis catalanistes de "matar" el Pi sense cap mena de prova, quan en realitat l'únic que havien fet era intentar salvar-lo per tots els seus mitjans d'una mort causada per una bretolada. Potser no varen fer de forma prou correcta el salvament del vell Pi, però mai poden ser considerats els directes responsables de la seva mort. Pocs anys més tard, el seu fill, Josep Maria Vilardaga (nomenat pels governs militars de Madrid dels cops alcalde de Berga a les dues dictadures militars del segle XX), continuà la tradició familiar escrivint del Berguedà, l'any 1929, parlant d'una excursió des de Berga al santuari de la Mare de Déu de Corbera (26), diu del Pi: "[...] algo más lejos los preciosos Rasets y los Rasos de Peguera, el típico Cogulló de Estela, el Plá de Campllonch, con su venerable y gigantesco Pino de las tres brancas etc [...]". Josep Maria Ainaud (27), de la mort en diu: "[...] una mena de bolet parasitari l'anà neulint, fins que un llamp en trencà una de les tres branques, deixant-lo en el llastimós estat en què es troba avui".

La Gran Enciclopèdia Catalana, a la seva edició de 1990 explica: "[...] durant la guerra civil de 1936-39 morí, però se'n conserva in situ els troncs, entorn dels quals hom hi celebra anualment, des de 1981, una diada d'afirmació nacionalista el 25 de juliol [...]". El Diccionari d'Història de Catalunya d'Edicions 62, del 1992, afirma: "[...] des de 1981 s'hi celebra, cada 25 de juliol, una concentració de caràcter nacionalista, malgrat que l'arbre es va assecar durant la guerra civil [...]". La Gran Geografia Comarcal de Catalunya, a la seva edició de 1994, diu: "Durant la guerra civil de 1936-1939 morí, en part, per l'afany de voler-lo protegir, ja que abans de la guerra hi cavaren un fossat i l'ompliren de ciment, que danyà les arrels", fet evidentment incorrecte, i continua: "[...] el 4 de novembre de 1985 va ser catalogat com a arbre monumental, per la direcció General de Medi Am-

bient [...]". En aquestes tres obres de referència hi ha tres errades: el Pi morí abans de 1915, la data de l'inici de l'aplec és l'any 1980, i la celebració ja fa anys que és el tercer diumenge de juliol. Esperem que en properes edicions ho esmenin. Josep Carreras, regidor de cultura de l'Ajuntament de Berga, es lamentava en una entrevista de l'any 1982 feta per Jordi Puntas a la revista *Canigó*: "[...] hi ha poques dades sobre el Pi, i moltes són errònies com ara en la Gran Enciclopèdia Catalana, que dona com a data de la mort el 1936..."

Símbol patriòtic i l'Aplec per Sant Jaume

Cèsar August Torras, un dels pares de l'excursionisme català, digué del Pi en una de les seves guies (28): "[...] té 30 metres d'alçada, prop de 7 de vol i es necessiten tres homes agafats de les mans per abraçar sa soca [...] pot considerar-se avui com l'arbre de Guernica català, l'arbre sant de les llibertats de Catalunya [...]". La Solidaritat

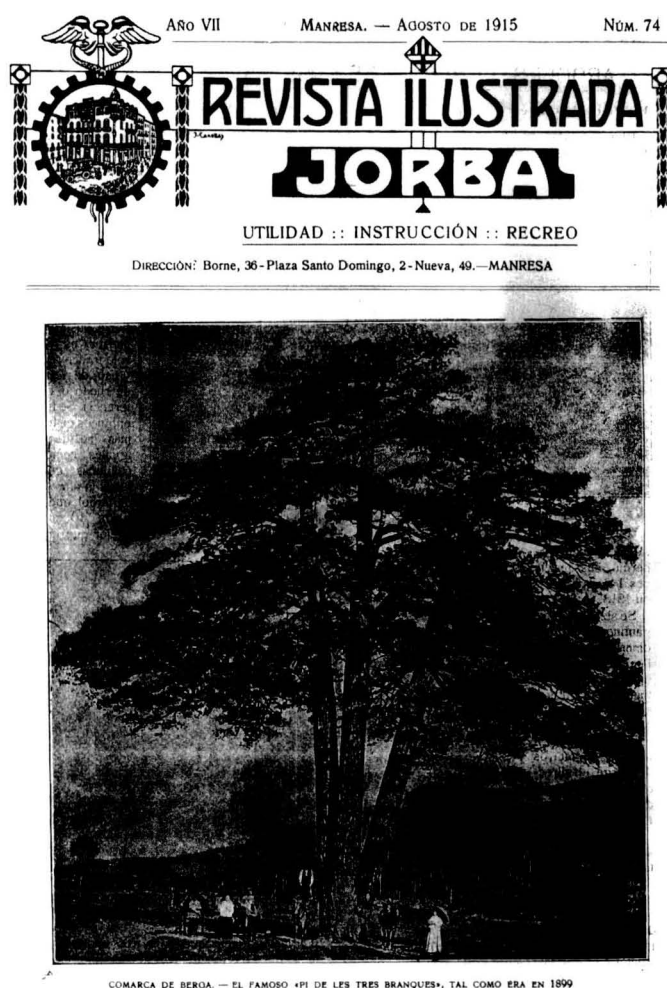
Catalana, la plataforma política electoral més important que mai hi ha hagut a Catalunya (estava formada entre d'altres pels carlins, republicans i catalanistes), per a les seves festes del 20 de maig de 1906, feren una medalla que deia "Catalunya als seus defensors", i en una cara hi havia la imatge del Pi i a l'altra una dona que representava Catalunya, amb l'espasa i l'escut; aquesta medalla fou feta per J. Solà. Pocs anys abans, el 1898, havia aparegut a Berga la revista *Lo Pi de las Tres Brancas*, com a portaveu del Foment Regionalista a Berga; Apel·les Mestres va dissenyar-ne una de les capçaleres (29). Els anys 1920 i 1923 apareixerien de

Al llarg dels anys, moltes revistes s'han fet ressò de la imatge del Pi, viu o mort, a la seva coberta. AHCB

nou a Berga unes noves edicions amb el nom ja en català de Fabra de *El Pi de les Tres Branques*. Una altra revista berguedana, *Tagast*, l'utilitzaria a la seva portada els anys trenta. L'Agrupació del Berguedà a Barcelona també l'usa des del 1969 a la capçalera de la seva revista i també és a l'escut de l'entitat.

Els catalanistes berguedans organitzaren la trobada, quan l'arbre ja era propietat de Sansalvador, a sota el Pi per Sant Jaume de l'any 1921 segons *La Veu de Catalunya* del 23 de juliol: "Aplec Nacionalista de Berga, el 25 de juliol festivitat de sant Jaume, se celebrarà un aplec nacionalista al Pi de les Tres Branques i Fonts del Riu de Castellar, organitzat pel Centre Autonomista i Joventut Nacionalista de Berga, en celebració de l'esclatant victòria obtinguda a les passades eleccions de diputats per la Mancomunitat. Hi haurà missa de campanya i sardanes [...]". La publicació explica que hi assistiran: "[...] els diputats Iu Minoves i Ferran Valls i Taberner, com també en Antoni Sansalvador, Antoni Arderiu, Ventura Gasol i representacions del Casal Regionalista de Manresa i de la Joventut Nacionalista de Manresa i Sallent"; també publica el programa d'actes: "[...] 2/4 de quatre del matí toc de diana pels carrers i places de Berga [...] a 2/4 de vuit missa [...] essent el celebrant Mn. Marià Miró [...] l'orquestra Nova Harmonia tocarà peces del seu repertori [...] acabada la missa esmorzar [...] es tocaran sardanes a les Fonts del Riu Castellar, [...] a la una dinar [...] a 2/4 de quatre de la tarda tornada al Pi [...] es recitaran poesies i es pronunciaran els discursos... Un cop acabat altre volta sardanes, emprenen seguidament el retorn a Berga [...]".

La revista *El Pi de les Tres Branques* (6), número 40 de la segona època, de 6 d'agost de 1921, està dedicada a l'aplec del Pi per Sant Jaume, i explica com transcorre (i vaig citant textualment): "[...] a 2/4 de vuit i en un altar instal·lat al Peu del Pi, missa de campanya que celebrà Mn. Marià Miró, [...] durant la Missa l'orquestra nova Harmonia executa selectes composicions [...] En el moment d'alçar Déu s'engega una eixordadora tronada que retronja per les muntanyes [...]". La publicació dona també el llistat d'assistents, que reproduï-

COMARCA DE BERGA. — EL FAMOSO «PI DE LES TRES BRANQUES», TAL COMO ERA EN 1899

Dels parlaments de cadascun dels oradors en fa una síntesi aquest número de *El Pi*. Enric Puig dóna la benvinguda en nom dels organitzadors de la festa, Salvador Perarnau declama poesies, Farreres, de Manresa, diu: "[...] *en nom de les Joventuts Nacionalistes [...] fa una història del moviment nacionalista i al·ludeix a l'escat del patriotisme que sentiren els catalans quan semblava que anava a resoldre's el plet autonomista [...] Estableix un paral·lel entra la situació de Catalunya i Irlanda, afirmant que aquesta assolirà per que la senti i els irlandesos donen llur sang pel triomf de la causa [...]'*". Ramon Obiols Compte, autor de la foto de la portada d'aquesta revista "[...] *amb aquella seva expressió i justessa [...] declama [...] d'en Burgues el Pi de Campllong*". Ventura Gassol, que després seria conseller de la Generalitat amb Francesc Macià, reconegut poeta, parlà de la llibertat que ha de tenir una pàtria que tingui aquest cel i aquelles muntanyes, afirma que té un simbolisme patriòtic i religiós, del Pi vell ja mort en diu: "*no ha vist la reparació dels oprobis fets a la pàtria, ja ho veurà el seu hereu, l'altre Pi de les Tres Branques que ha nascut més enllà de la muntanya*". Glossant la celebració de la missa de campanya a sota el Pi afirma: "*Déu es amb nosaltres i en la nostra causa*", i acabà demanant a San-

[illegible]

salvador, propietari aleshores del pla de Campllong, que, de la mateixa manera que fou cedit a la Unió Catalanista el Pi de les Tres Branques, “*ara ell cedeixi el petit a la Mancomunitat de Catalunya*”, i que la Federació de Joventuts del Districte demani a la Mancomunitat que en faci la consagració solemne: “*aquell dia dansant al vol del Pi petit li cantaran amb en Maragall : Pluja, sol, davalla –els xics es fan grans– amunt jovenalla. El dia del nostre alliberament fent una sardana al vol del Pi major mori florirà de bell nou a semblança d’aquest bastons secs que Déu feia florir a les mans dels vells patriarques en senyal de la seva virtut. I que si no, en faran una foguera a dalt del Cim d’Estela,*

Antoni Sansalvador, aleshores propietari del Pi de les Tres Branques Vell i Jove (mai es va preocupar que la Unió Catalanista inscrigués la propietat del Pi Vell al Registre de la Propietat de Berga com calia fer-ho, i tampoc va fer donació del Pi Jove a la Manco-

Ferran Valls i Taberner (30), diputat catalanista aleshores, al seu parlament al Pi va agrair els qui al districte de Berga havien

En Iu Minoves va dir que aquesta festa no era dedicada als candidats elegits, sinó a l'esperit de catalanitat que tenia la candidatura victoriosa, agraï a la Joventut Nacionalista de Manresa la seva important participació a l'acte i donà les gràcies també a tots els participants de l'aplec i a tothom qui s'hi havia adherit. Després dels parlaments patriòtics, es cantà "Els Segadors", i el jovent va fer rotllanes de sardanes "a l'entorn del Pi petit com havia proposat en Gassol en el seu brillant parlament [...] l'entusiasme es reflexà en tots els assistents. La més franca germania [...] i embrenem el retorn cap a Berga amb joia de que ni el més petit incident ni contratemps hagi minvat el plaer de la festa. Ens les fonts de l'Estret ens espera una generació que ens rep amb aplaudiments", i acabà l'abrandada crònica: "Ara no oblidem que el Jove Pi espera l'hora de perdre solemniament la seva sagrada herència. Quan l'ungeix-hi nostre Primat i el rebí nostre President cal que vulti tota la immensa plana de Campllong la grandiosa sardana qui hi farem els enamorats de la Pàtria". Per desgràcia, això no es va arribar a fer mai. De l'any següent, 1922, a l'arxiu

de Berga a les caixes del santuari de la Mare de Déu de Queralt hi ha una poesia de Mn. Ramon Pararnau Canal de l'Oratori de Sant Felip Neri de Vic, amb el títol de *Pel Pi de les tres Branques*, i el sotstítol, *Queralt*, fa referència a la problemàtica del tancament del santuari de Queralt pel bisbe Comelles pels desacords amb l'Ajuntament de Berga; sembla ser redactada per ser llegida a l'aplec del Pi d'aquell any. El 1923 potser també es féu l'aplec, però el 1924 ja és segur que no es pogué celebrar, perquè el dictador militar, el general Primo de Ribera, impedia tota manifestació de catalanisme durant els set anys de dictadura (31).

Amb aquest aplec de l'any 1921 el mite de "l'arbre sagrat de la pàtria" ja no seria d'ús exclusiu berguedà, sinó que s'estendria arreu de Catalunya, com veiem amb delegacions del Bages i polítics de Barcelona, per acabar sent el símbol de tots els Països Catalans. Un altre fet remarcable és la

utilització del Pi Jove com a símbol de la pàtria que reneix.

L'any 1980 es va convocar la Diada Nacionalista només al Pi Vell, el ja mort, en comptes de fer actes també al Jove con ja havia demanat Ventura Gassol l'any 1921. Un canvi important fou que passà a ser d'un aplec - amb el què això comporta - a ser una Diada Nacionalista, amb totes les seves conseqüències. Les primeres Diades es farien per Sant Jaume, mentre encara va ser festa a Catalunya; després, la celebració es faria el tercer diumenge de juliol. Jordi Pujol, president de la Generalitat, deia al primer programa: "Una trobada en la qual tots ens hem de sentir agermanats, [...] forts com a poble i que ens encoratja a mantenir, cada cop més viva, la relació amb les terres germanes del País Valencià, i de les Illes [...] És temps de lluita, treball, esforç per a construir el nostre poble, que està en perill. Però també d'esperança [...] que aquesta vegada ens en sortirem". Pel Pi passaren polítics com el

Medalla encunyada per Solidaritat Catalana pertanyent a la col·lecció de Joaquim Auladell. R. VILADÉS

Escala negra a l'Ajuntament de Barcelona, on hi ha representat el Pi de les Tres Branques, en una pintura de M. Viladrich. ARXIU INSTITUT MUNICIPAL D'HISTÒRIA

Càntir, pertanyent a la família Felipó, amb una imatge del Pi de les Tres Branques. R. VILADÉS

llong. Ara, des de l'any 2001, sembla que hi ha una nova empenta amb el denominat "Rebrot", les coses potser canviaran (?)... Joaquim Auladell ja havia donat un toc d'atenció l'any 1986 de com anava la festa, "[...] els nous mantenidors del Pi. Però en tornar a engegar l'Aplec, van tenir la fallada de dir-ne Diada Nacionalista, i amb això el van convertir en una mena d'Onze de setembre, la Diada Nacional, en petit, carregat de partidismes, per la bona continuïtat de l'acte cal [...] dir-ne Aplec, reforçar els aspectes culturals, lúdics i comunitaris i sobretot prescindir dels discursos de partit, que sempre porten rasons", i el 1989 es reafirmava: "[...] mentrestant, el Pi, com a símbol i com icona, va tenir una difusió extraordinària: capçalera de revista, marca de gasoses, motiu d'exlibris, postal d'enyorança... representa una metàfora i per metonímia el Berguedà, Catalunya, la Muntanya el Pirineu [...] i el Pi. [...] els Consells Populars de Cultura Catalana promouen des de 1983 el culte al Pi Jove, un pi de tres branques -viu!- providencialment a poca distància del Vell Pi. [...] L'altre problema era la caracterització de la festa. De l'Aplec del Pi se n'ha dit Diada Nacionalista [...] convertint la festa del Pi en un pseudo parlament [...] que posen en perill la bona marxa de l'aplec [...]]" (32).

Un mite ple d'iconografies

La imatge del Pi ha estat usada amb moltes i diverses finalitats. És un símbol religiós, de Berga i de catalanitat, és la imatge del que signifiquen els mots "Països Catalans". Aquests són uns quants exemples de la difusió del Pi de les Tres Branques:

La Custòdia de Berga, que presidia les processons del Corpus fetes després de la darrera Guerra Civil, llueix un espectacular Pi. A l'opuscle editat per a la seva estrena hi diu "[...] Nuestros mayores vieron en este pino, que crecía en una de las montañas que respaldan Berga, un símbolo de la Santísima Trinidad y como tal lo veneraron". A l'església del santuari de Queralt i als vitralls del convent de Sant Francesc de Berga hi ha el Pi. També apareix el Pi al teló dels

conseller adjunt a la presidència Coll i Alentorn, Heribert Barrera, president del Parlament català, diputats, batlles..., diversos preveres oficiaren la missa a sota el Pi, com Mn. Ballarín, Mn. Forner, Mn. Noves, Mn. Viladés o el bisbe Deig. Seria immensa la llista de tots els escriptors, artistes, polítics i, sobretot, de molta de la bona gent que hi ha anat. Hi ha hagut processos judicials contra alguns dels oradors pels discursos fets al Pi; així com estúpides "batalletes" o més d'un cop de roc entre diversos membres de la "família" catalanista radical aplegada a Camp-

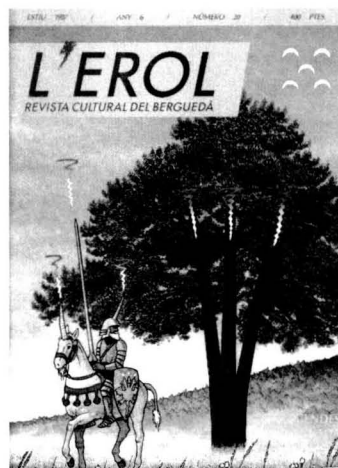
Pastorets, tant del Casino (com es veu al llibre de Josep Montanyà del Centenari dels Pastorets) com al decorat dels Pastorets del Patronat, i al solar de l'antiga casa Felipó del camí del Roser (la plaça dels Països Catalans), hi ha un Pi de Tres Branques plantat de nou i per tant viu; i també a la façana de la botiga d'arranjament de calçat del carrer dels Àngels (al costat de la peixateria Rumbo). Tres prestigioses empreses berguedanes han fet servir des de fa anys el Pi com a imatge dels seus productes. La Gasosa Tagast, i dues de ja desaparegudes: El Pi (fàbrica d'agulles de cap de ferro i de llau-

tó de la família Escobet) i la Queraltina (de la fassina Sala). També és a les capsetes dels crocantins de la dolceria Pujol (juntament amb diversos entremesos de la Patum i Queralt). Va ser usat per a bitllets de Loteria d'una curiosa "Penya taurina el Pi de les tres Branques de Berga", i per al sorteig del Niño del 5 de gener de 1990. Per les festes de la Solidaritat Catalana del 1906 es podrien haver fet càntirs de fang negre amb la frase de record de Berga i el Pi. Ara es fan vasos per prevenir la contaminació ambiental a la festa anyal de Campllong, multitud de records, adhesius de la Diada Nacionalista del Pi... Potser un dels més acurats va ser el pin que va comercialitzar la berguedana Magda Alsina, de cal Nen. També és emprat a recordatoris, com els de Mn. Noves, Masseguer... i en adhesius per festejar l'agermanament de Berga amb Gernika. La revista *El Joanet*, del col·legi de Sant Joan de Berga (CEIP), número 5 de gener de 2001, publica quatre versions del Pi vistes per petits estudiants...

Al l'Ajuntament de Barcelona, a l'escala Negra, el pintor Miquel Viladrich i Vila va fer un gran mural d'al·legories tradicionals de diversos indrets de Catalunya; una està dedicada al Pi de les Tres Branques. L'Agrupació del Berguedà l'usa d'emblema a totes les seves comunicacions. Al bar del carrer de la Canuda de Barcelona El Berguedà el fan servir per als tovallons de paper i el sucre... la seva difusió és arreu on es parla català, una mostra n'és el bar Jimmy Jazz d'Igualada, en què el Pi apareix en un dibuix de Jordi Sanahuja, juntament amb d'altres emblemes patriòtics, com a símbol de les seves activitats culturals... Una fotografia del Pi és al

La imatge del Pi ha estat utilitzada com a logotip en multitud de productes culturals i comercials, arreu del país.
COL·LECCIÓ R. FELIPÓ

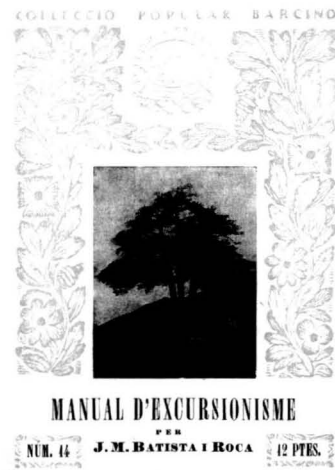

L'EROL també ha tingut el Pi com a imatge de coberta, amb una il·lustració creada per a la revista per Jordi Pi "Pan". ARXIU ARB

llibre de la *Crónica de la fiesta del Árbol en España* de 1907...

Dibuixos com els de De Martín al llibre *Nova Auca de Berga*, sota el dibuix del Pi hi ha aquest rodolí: "o cadavre del vell Pi/o coval de Camp Mauri", com també la seva portada de la revista *Berga* núm. 50. Joan Ferrer n'ha fet més d'una pintura. Kap (Jaume Capdevila), al setmanari *El Triangle* número 319, en una caricatura de Pilar Rahola com si fos la reina d'Anglaterra amb la bola del món i un Pi de les Tres Branques, o a la mateixa revista número 509 fent referència al pas del pal de pallar al Pi de les Tres Branques amb Duran, Mas i Pujol. Arranz Bravo al llibre de *Camins i Ombres* d'en Porcel; un dibuix d'Espinosa al "Burladero" de *La Vanguardia* de 31 de desembre de 2000; Toni Batllori a *El Noticiero Universal* de l'any 1982; Pep Mia al diari *Regió 7* de 3 de setembre de 1981; l'obra de Manuel Cusacs i amb text de Joan Fuster al llibre *12 Senyes de Catalunya*, Barcelona, 1983. La portada de L'EROL de juliol 1987, de Pan (Jordi Pi). El pintor baganès De Soto va fer un dibuix del Pi i Queralt per al pubillatge de Berga de la sardana de 1970... Les fotos de Jaume Monràs, de Juli Vintó, de Jaume Huch i Guixer, de Ramon Obiols i Compte publicades a la premsa berguedana sobre l'aplec de 1921, d'Elies Sala a la revista *Tagast* de 1930, o les de Manel Escobet (de cal Luigi de Berga), com la de la portada del diari *Avui* de Barcelona o el cartell de convocatòria de la Diada Nacionalista...

Diversos són els llibres on a la portada hi ha el Pi: *Amb les cames i amb el cor* de Josep Iglésies, Barcelona, 1982; *Manual d'excursionisme*, de Josep Maria Batista i Roca, Barcelona, 1927; *La sardana*, de Marcel Riu, Barcelona, 1907; *Geografia de Catalunya* de Pau Vila, Barcelona, 1936; *El Pi de les tres Branques, Què sé dels Països Catalans*, de Romà Comamala, Barcelona, 1977; *Pedraforca*, de Lorenzo Estivill, 1944, (porta superposades dues il·lustracions, una del Pedraforca i l'altra del Pi); *Símbols de Catalunya*, Generalitat de Catalunya, Barcelona, 1994; *Arrels viles i pobles*, de Jordi Casas et al·tri, Barcelona, 1984...

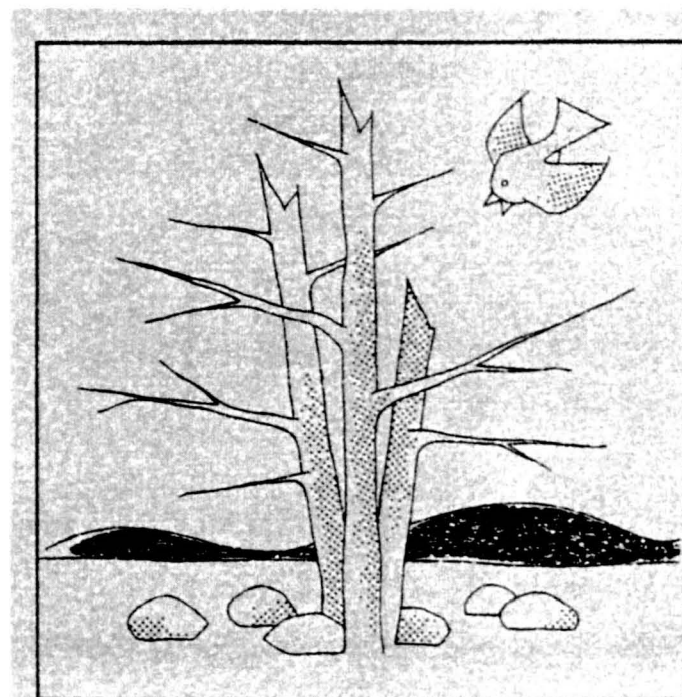
Existeix la col·lecció de llibres “el Pi de les Tres Branques”, animada per Xavier Berenguel i Joan Oliver (Pere Quart) a l'exili a Xile; un Pi viu n'era l'escut, aplega títols com: *Elegies de Bierville* de Carles Riba, *Llunyania* de Josep Carner, *Pluja d'Or* de Domènec Guansé, *Llibre del Sentit* de Josep Ferrater Mora, *El rusio i el Pelao* de C.A. Jordana o la traducció catalana de Xavier Berenguel de *Cementiri Marí* de Paul Valéry. Després s'editaria a Barcelona, sota el mateix nom pel Club de l'editor, llibres com: *Loiola i els seus* de Mn. Ballarín, *Què cal saber de Catalunya*, de Ferran Soldevila, *Dos infants i la guerra*, de Joan i Jacint Raventós, *Lleures i converses d'un fillol*, de Joan Coromines... entre molts d'altres. També les publicacions del CESB (Centre d'Estudis Berguedans) porten el Pi i unes orenetes com les de la Mare de Déu de Queralt ...

Conclusió

Diversos són els símbols berguedans que, per la seva importància, ultrapassen la comarca del Berguedà: El Pi de les Tres Branques (l'arbre sagrat de la Pàtria), Queralt (33) (un dels santuaris de la Mare de Déu més importants de Catalunya), Pedraforca (34) (la mítica muntanya màgica, per les bruixes, i com a iconografia) o la Patum (35) (la festa catalana per excel·lència). El Pi de les Tres Branques era conegut i potser venerat per petites minories locals abans de la poesia de Mn. Jacint Verdaguer, però si no hagués estat pels seus versos, mai no hauria assolit el renom de què actualment gaudeix. Monràs,

El 1970, les fulles fent rotllana entorn del Pi van donar imatge gràfica a la celebració de Berga Ciutat Pubilla de la Sardana. COL·LECCIÓ J. NOGUERA

El Pi de les Tres Branques segons J. M. de Martín a la *Nova Auca de Berga*, apareguda el 1968. COL·LECCIÓ R. FELIPO

amb la seva foto de 1876, i Muns amb el seu primer article a *La Il·lustració Catalana*. L'any 1887 endeguen i promouen la difusió del Pi. Tant la foto com el seu escrit serien a bastament reproduïts en publicacions posteriors i, fins i tot, a l'edició del llibre *Pàtria* de Mn. Cinto hi ha, com a nota explicativa del poema, un text de Muns. En l'època verdagueriana, el Pi ja va representar tres coses juntes en una de sola, com el misteri catòlic de la Santíssima Trinitat, els Jocs Florals (Fe, Pàtria i Amor) o la unitat de les terres de parla catalana, València, Mallorca i Catalunya, el que avui coneixem pel nom de Països Catalans. Les trilogies sempre han tingut gran importància a casa nostra, des del lema de la revolució francesa, tan vindicat a Catalunya, de Llibertat, Igualtat i Fraternitat, al vell eslògan carlí de Déu, Pàtria i Rei, el de Fe, Esperança i Caritat, o el de la transició democràtica postfranquista de Llibertat, Amnistia i Estatut d'Autonomia.

Segons Hans Biedermann (36) –un dels més grans estudiosos europeus de simbologia– el pi representava la immortalitat, sobretot en la tradició oriental, podria ser que Verdaguer hagués pensat en fer aquest poema en aquesta immortalitat? –ja que la tradició romàntica és la primera que s'interessa seriosament pel món oriental–. Jean Chévalier:

Dictionnaire des symboles, manifesta el mateix criteri (37).

La propietat i la mort del Pi sempre han generat tot tipus de comentaris, i ha quedat demostrat que fou donat per la seva propietària a la Unió Catalanista. Mai no es procedí a legalitzar aquest fet, tot i que després en Sansalvador fos el seu propietari i alhora destacat dirigent de la mateixa Unió Catalanista i promotor de l'aplec de l'any 1921. La mort del Pi fou obra d'una bretolada, tot i que potser és ben cert que les accions empreses per la Unió per tal de salvar-lo tingueren, malauradament, l'efecte contrari del desitjat.

El Pi Jove, com a símbol d'una pàtria que reneix malgrat les adversitats, és usat ja des de 1921, any en què l'aplec es féu en part sota les seves branques, per iniciativa de Ventura Gassol. Això és un clar símptoma de la voluntat de futur que tingueren alguns dels participants del primer aplec. La festa instaurada l'any 1980 es faria al vell Pi mort, mentre que els joves independentistes usarien en un futur el Pi Jove i viu per a les seves concentracions, com ja es féu l'any 1921, potser per significar la pervivència del símbol dels Països Catalans en el Pi Jove, més que pel fet que l'any 1921 la festa ja fos en part al Pi Jove.

Aquesta és la força, l'encant i l'enigma del Pi de les Tres Branques, el Vell i el Jove, que s'enlairen enmig d'un espectacular paratge clamant cap a l'infinit amb les branques obertes un missatge divers, complementari i no exclouent, com per als catòlics és una forma d'explicar el més gran misteri de la seva fe de forma gràfica o per als catalanistes la unitat dels Països Catalans i ambdues coses per a molts.

Notes

1. www.gencat.es/meiamb/pn/arbres/carbre01.htm, pagina web del Departament de Medi Ambient. L'ordre és de data 4-11-97 i el DOGC 910. Segons consulta de 25 de gener de 2002.
2. Madoz, P., *Diccionario Geográfico - Estadístico - Histórico de España*, Madrid, 1845.
3. Zamora, F., *Diario de los Viajes hechos en Cataluña*, Barcelona, 1973.

4. Camós, N., *El Jardín de María Plantado en el Principado de Cataluña*, Girona, 1657.
5. Noguera, J., "Jaume Monràs i Mas, promotor fotogràfic", L'EROL núm. 32, Berga.
6. Dono les gràcies a Josep Noguera, que m'ha facilitat la transcripció d'aquesta informació.
7. La vinculació de Jaume Monràs i Mas al Berguedà està explicada a l'article ja citat de Josep Noguera, de L'EROL, número 32 (5).
8. Francesc Muns (Barcelona, 1833-1894), premiat per un treball en prosa als Jocs Florals de 1866. Té poesies recollides a *Los Trovadores* d'Antoni Bufarull; utilitzà el pseudònim de "lo cançoner de Vilatorr". D'ideologia carlina i catalanista, visqué uns anys a Niça, era advocat. Font: volum *XXI Prosas versos de la Il·lustració Catalana*, Biblioteca d'autors Catalans, Barcelona s.d.i.
9. Reig, J., *Colecció de monografies de Catalunya*, Barcelona, 1890.
10. Verdaguier, J., *A Barcelona oda premiada en XXV festa dels Jocs Florals Lo Pi de les Tres Branques, Llegendà 1214*, 4a edició, Barcelona, 1902.
11. J.M.J. vol dir Jesús, Maria i Josep. Mn. Cinto solia encapçalar els seus escrits amb aquestes inicials, segons Narcís Garolera en la seva edició de Jacint Verdaguier, *En defensa Pròpia*, Barcelona, 2002.
12. Noguera, J., L'EROL, num. 44: "Les estades de Mossèn Cinto Verdaguier al Berguedà".
13. Pedrals, X., "Biografies berguedanes, Verdaguier i Santaló, Jacint", *Regió 7*, 25 de setembre de 1994.
14. Pot fer referència a les carlinades, l'aixecament del Naí seria el 1900, o també a la llegenda que recull el mateix vers segons el qual Jaume I hi sojornà.
15. Els primers versos del *Gernikako* de José María Ipaguirre diuen: "*Gernikako Arbola / Da bedeinkatua / Euskaldunen artean / Guztiz maitatua*". La traducció al castellà en versió de Mañé: "*El árbol de Guernica es (un símbolo) bendito, amado de corazón por todos los vascongados*". Els parèntesis són d'en Mañé, però ajuden a entendre el vers. La versió actualitzada en euskera seria: "*Gernikako arbola / da bedeinkatua / euskaldunen artean / guztiz maitatua*", i la traducció catalana: "*L'arbre de Guernica és (un símbol) beneït, estimat de cor per tots els bascos*".
16. Noguera, J., *Berga en temps del Canal Industrial*, Berga, 1989.
17. Felipó, R., *Regió 7*, 23-6-01, "Cent anys de Mn. Cinto a Berga".
18. Rafart, B., *Solc*, núm. 24, "Cent anys del discurs de Mn. Cinto a Berga".
19. Gomis, C. i F. Carreras Candí, *Geografia General de Catalunya*, Barcelona, 1907.
20. Ribera, Mn. J., *Madona de Corbera*, Barcelona, 1926.
21. Noguera, J., *Visió Històrica de la Patum*, Barcelona, 1992. Explica qui podria ser en Foguero Sant-Joanench.
22. Felipó, R., *Correu de la Baronia*, núm. 22, octubre de 2001, "El Darrer carlisme al 'Alt Berguedà'".
23. A vegades potser caldria ser més acurat en la redacció de notícies, ja que aquesta desvirtua les informacions anteriors i podria ser feta servir pels interessos contraris que representaven els de la mateixa revista.
24. Postius, Pare J., *Guia de Berga y su Comarca y del Real Santuario de Queralt*, Madrid, 1916.
25. Vilardaga, J., *Las Efemérides Bergadanas*, Manresa, 1919.
26. Vilardaga, J., *Berga y sus alrededores*, Berga, 1929.
27. Ainaud de Lasarte, J., *La Naixença de Catalunya*, Barcelona, 1978.
28. Torras, C. A., *Berguedà, Valls altes del Llobregat*, Barcelona, 1905.
29. Martín, J. M. de, i M. Sistach, *La Prensa Periódica Bergadana 1812 - 1969*, Berga, 1970.
30. Ferran Valls i Taberner, polític de la Lliga Catalana, diputat provincial a la Mancomunitat per Berga. Es va fer franquista i atacà durament i de forma gratuïta el catalanisme que havia defensat a la seva joventut. L'article, "La Falsa Ruta", de *La Vanguardia Española* de 15 de febrer de 1939, reproduït de nou a *la Vanguardia* el 21 d'agost de 2000 i recollit en el llibre *Reafirmación Espiritual de España*, Barcelona, 1939, diu, i cito textualment "*Cataluña ha seguido una falsa ruta y ha llegado en gran parte a ser víctima de su propio extravío. Esa falsa ruta ha sido el nacionalismo catalanista [...] lo que creo mi deber en señalar, en este momento de salvación, es que uno de los factores de subversión ha sido el catalanismo político*". De la seva biografia la pròpia *Vanguardia*, en la reproducció de l'article, en destaca que fou director de l'Arxiu de la Corona d'Aragó, diputat de la Lliga y "*se alineó con el franquismo*". Joan Triadú diu, referint-se a l'activitat de Valls Taberner de professor a la Universitat de Barcelona, que a principis dels anys quaranta "*nos hacía discursos anticalanés y no hablaba catalán ni en privado*" i "*començà les classes d'història el 9 de gener de 1940 ens ha fet una conferència política, una lligó de convers a la veritable causa espanyola*", en ressenyes fetes per Julià Guillamonon, a "Joan Triadú: memorias de literatura y activismo", *La Vanguardia*, 11 de gener de 2002, i Lluís Bonada a *El caliu Sota les cendres, Joan Triadú*. De tots els qui han passat al llarg de la seva història pel Pi, potser el que no hi hagués hagut d'anar-hi mai fou Ferran? o Fernando Vall Taberner.
31. Consultat el diari de la Lliga, *La Veu de Catalunya*, del juliol de 1922 i 1923, hi apareixen diverses notícies del Berguedà, com les referents al tancament per part del bisbe Comelles de l'església del santuari de Queralt per les discrepàncies amb l'ajuntament de Berga, però no m'ha estat possible trobar cap referència a un aplec del Pi de les Tres Branques, si bé es fa esment de diversos aplecs o festes catalanistes a diferents llocs de Catalunya durant els dos mesos de juliol.
32. Auladell, J., *El Llamp* núm. 55 de 31 de juliol de 1986 i "L'aplec del Pi de les Tres Branques", *El Vilatà*, núm. 72, juliol-agost, Gironella, 1989.
33. Felipó, R., "Tot Queralt", *Solc* núm. 19, Solsona.
34. Felipó, R., "El Pedraforca, la màgica muntanya mítica de Catalunya", L'EROL núm. 65, Berga.
35. Felipó, R., "Els Llibres de la Patum", *El Vilatà* núm. 98 i "La música de la Patum", *Regió 7*, 3 de juny de 2000.
36. Biederman, H., *Diccionario de Símbolos*, Barcelona, 1993.
37. Chévalier, J., *Diccionario de Símbolos*, Barcelona, 1995.

(*) addendum. Barceló Martí, C., (2002) Comunicació personal: En el bosc del pla de Campllong co-existeixen el pi roig, *Pinus silvestris*, i el pi negre, *Pinus uncinata*, la primera de les espècies és la dominant en l'entorn del vell Pi de les Tres Branques, i el jove és també un pi roig. (Unitat de Botànica, Facultat de Farmàcia, Universitat de Barcelona).

Agraïments

He de donar les gràcies, per la documentació i informació facilitada, a Joaquim Auladell i a l'historiador Josep Noguera: sense el seu ajut mai no haguera pogut escriure aquest article. També agraeixo a José Ignacio Ortega la documentació facilitada referent al Pi i a l'aixecament carlí del Naí de Vallcebre. A Benigne Rafart, per la informació sobre J.V. Foix i Josep Maria Murià, entre moltes d'altres coses; al professor de la Universitat de Vic Ramon Pinyol i Torrents per la localització de la primera publicació del poema de Verdaguier; a Mikel Alberdi per les dades sobre el *Gernikako Arbora*; a Joan Santacreu per poder identificar els titulars registrats de la finca de Campllong; a Romà Giró pels seus consells i informacions constants; a les biblioteques de ca l'Ardiaca, l'Arxiu Històric de Barcelona; a Xavier Pedrals, de l'Arxiu Comarcal de Berga; a Jordi Bañeres i a Ramon Viladomat per les gestions per aconseguir la fotografia del Pi de l'Ajuntament de Barcelona i a tots els que m'han deixat consultar el seu material. Aquest article és l'avenç del material per a un treball més extens que tinc en procés d'elaboració, on s'amplia la història, el mite i la literatura sobre el que, en paraules de Mn. Cinto, "*és l'arbre sagrat de la Pàtria*". Per això agrairia que em fessin arribar a la redacció de L'EROL les referències de la documentació escrita o gràfica que m'hagi oblidat o que desconeixi.

Ramon Felipó i Oriol

Restaurant ELS ROURES

Apartaments de muntanya

Crta. Rasos de Peguera, km 4. Espinallbet - 08619 Castellar del Riu
Tel 93 821 35 61 - Dijous festa setmanal